

DOI: 10.32999/ksu2307-8030/2021-43-6

УДК 631.15:332.341

Гуменюк М.М.

*кандидат економічних наук,
асистент кафедри публічних, корпоративних фінансів
та фінансового посередництва
Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8420-9730>
E-mail: m.humeniuk@chnu.edu.ua*

Немиш Д.В.

*кандидат економічних наук, старший науковий співробітник,
завідувач Коломийським відділом ПДСГДС ІСГ
Карпатського регіону НААН
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8775-9305>
E-mail: dmytro.nemish@gmail.com*

РОЛЬ МАЛОГО АГРАРНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА У РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Статтю присвячено дослідженню економічної сутності категорії «мале аграрне підприємництво». Узагальнено та розширено, на основі вітчизняної нормативно-правової бази та зарубіжного досвіду, базові критерії та ознаки малих аграрних підприємств. На основі визначених ознак, обґрунтовано доцільність включення у категорію «мале аграрне підприємництво» певних груп малих аграрних форм господарювання. Здійснено порівняльне оцінювання виробництва продукції малими аграрними підприємствами, фермерськими господарствами всіх розмірів та сільськогосподарськими підприємствами загалом. Зазначено основні конкурентні переваги малих аграрних підприємств порівняно із великими. Визначено та окреслено основні функції, через які проявляється роль малого аграрного підприємництва у розвитку сільських територій.

Ключові слова: мале аграрне підприємництво, конкурентоспроможність, функції малих аграрних підприємств, сільські території, територіальні громади.

Гуменюк Н.Н., Немиш Д.В. РОЛЬ МАЛОГО АГРАРНОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В РАЗВИТИИ СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЙ

Статья посвящена исследованию экономической сущности категории «малое аграрное предпринимательство». Обобщены и расширены, на основе отечественной нормативно-правовой базы и зарубежного опыта, базовые критерии и признаки малых аграрных предприятий. На основе определенных признаков, обоснована целесообразность включения в категорию «малое аграрное предпринимательство» определенных групп малых аграрных форм хозяйствования. Осуществлена сравнительная оценка производства продукции малыми аграрными предприятиями, фермерскими хозяйствами всех размеров и сельскохозяйственными предприятиями в целом. Указаны основные конкурентные преимущества малых аграрных предприятий по сравнению с крупными. Определены и намечены основные функции, через которые проявляется роль малого аграрного предпринимательства в развитии сельских территорий.

Ключевые слова: малое аграрное предпринимательство, конкурентоспособность, функции малых аграрных предприятий, сельские территории, территориальные общины.

Humeniuk Mariana, Nemish Dmytro. THE ROLE OF SMALL AGRICULTURAL ENTREPRENEURSHIP IN RURAL DEVELOPMENT

With the deepening of institutional changes in the economy of Ukraine and the improvement of the system of property relations, the problem of intensifying the development of small business in the agricultural sector has become important. The agrarian system should be aimed primarily at creating in each rural territorial community competitive small agricultural enterprises with a sufficient number of jobs and rational use of resource opportunities. The economic potential of rural areas is largely realized through small businesses. The article is devoted to the study of the economic essence of the category "small agricultural entrepreneurship". The basic criteria and features of small agricultural enterprises are generalized, on the basis of the domestic normative-legal base and foreign experience. The author's approach to the criteria according to which it is expedient to classify agricultural enterprises as "small" is formed. On the basis of certain features, the expediency of including certain groups of small agricultural forms in the category of "small agrarian entrepreneurship" is substantiated. A comparative assessment of production of small agricultural enterprises, farms of all sizes and agricultural enterprises in general. The share of small agricultural enterprises in ensuring the volume of agricultural production is determined. It is established that the activity of small agricultural enterprises is an important component of agricultural production, as it is able to solve socio-economic problems of rural revival, to ensure food and environmental security. The main competitive advantages of small agricultural enterprises in comparison with large ones are substantiated. The relationship between the development of small agricultural entrepreneurship and the formation of territorial communities is determined. The main functions through which the role of small agrarian entrepreneurship in the development of rural areas is manifested are outlined. It is established that the state policy at the national and local levels should be aimed at the development of competitive small agricultural entrepreneurship in each rural territorial community.

Keywords: small agrarian entrepreneurship, competitiveness, functions of small agrarian enterprises, rural territories, territorial communities.

Постановка проблеми. Трансформаційні процеси, які відбуваються сьогодні у сільському господарстві, призводять до змін суспільного

поділу праці та функціонування на селі різних за розміром та формою власності господарств. Водночас говорити про повноцінний розвиток

аграрного сектору та паритетні умов діяльності усіх його учасників досить складно. Динамічне становлення системи нових ринкових взаємовідносин призвело до розвитку монополізації агрохолдингів та посередницьких структур на продовольчому ринку, складнощів збуту продукції для малих аграрних підприємств та виникнення серйозних проблем щодо міжгосподарських взаємовідносин. Зазвичай процвітають одні суб'єкти, тобто середні і великі підприємств, та перебувають у скрутному становищі інші, а саме малі підприємств. Спостерігається не співробітництво, а протистояння та конкуренція за ринки збуту готової продукції, ринки сировини та ресурсів між малими та великими аграрними підприємствами.

Незважаючи на сукупність програм щодо державного регулювання та підтримки малого аграрного підприємництва, питання функціонування даних структур залишається досить складним, а їх вплив на рівень розвитку сільських територій – недооціненим.

В умовах зміни інституційного середовища та формування ринку землі, становлення й розвиток малого аграрного підприємництва набуває великого значення. Малі сільськогосподарські підприємства є важливими у структурі національної економіки, в забезпеченні продовольчої безпеки держави, в формуванні достатнього рівня ринкової конкуренції та розвитку сільських територій, адже вони виробляють значну частину сільськогосподарської продукції. Водночас сприяють самозайнятості сільського населення, виконуючи соціальну функцію, та відіграють важливу роль в забезпеченні соціально-економічного розвитку держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, пов'язані із розвитком малого аграрного підприємництва, є найбільш дискусійними у середовищі вітчизняної аграрної науки та протягом усіх етапів реформування економіки країни перебувають в центрі уваги науки і практики. Їх теоретичному обґрунтуванню та практичному вирішенню присвячені праці В. Бойка, Ю. Губені, В. Збарського, А. Збарської, Ю. Лупенка, М. Маліка, В. Месель-Веселяка, К. Мазура, С. Полковниченка, А. Прощаликіної, Н. Резнік, П. Саблука, Г. Черевка, О. Шпикуляка, Т. Яворської та ін. В основному дослідники акцентували увагу на визначенні сутності малих форм господарювання, критеріях їх ідентифікації та класифікації [1; 3; 8], оцінці підприємницького потенціалу сільських територій, аналізуванні ефективності діяльності малих аграрних підприємств [4; 6], вивченні зарубіжного досвіду підтримки розвитку малого аграрного підприємництва [5; 7; 11] тощо. Водночас зміна економічних умови функціонування, динамізм та суперечливий і нестійкий характер розвитку малого аграрного бізнесу, низька конкурентоспроможність, інституційні зміни в сфері земельних відносин зумовлюють необхідність обґрунтування ролі суб'єктів малого аграрного підприємництва

у забезпеченні сталого розвитку сільських територій.

Становлення малого аграрного підприємництва пов'язано із значним ступенем диверсифікації діяльності, що уможливило забезпечення сільського населення відповідним рівнем доходу і можливістю пристосування до нестабільних умов господарювання. Сільськогосподарське виробництво носить здебільшого стихійний характер, що актуалізує питання досягнення довгострокової ефективності.

Мета статті – обґрунтування теоретичних засад малого аграрного підприємництва та визначити його вплив на розвиток сільських територій.

Для досягнення мети було сформульовано такі завдання: проаналізувати суть категорії «мале аграрне підприємництво», визначити ознаки малих аграрних підприємств та на їх основі обґрунтувати доцільність включення у категорію «мале аграрне підприємництво» певних груп малих аграрних форм господарювання, визначити основні функції, через які проявляється роль малого аграрного підприємництва у розвитку сільських територій.

Виклад матеріалу дослідження та його основні результати. Розвиток потенціалу малого аграрного підприємництва та становлення ефективної інфраструктури агробізнесу набуває критично важливого значення у процесі інституційних змін. Забезпечуючи додаткову кількість робочих місць, раціональне використання ресурсних можливостей та вагому частку у виробництві сільськогосподарської продукції, мале аграрне підприємництво має стати основою формування спроможних територіальних громад. Державна політика органів місцевого самоврядування має бути спрямована перш за все на функціонування у кожній сільській територіальній громаді конкурентоспроможного малого аграрного підприємництва. Як підтверджує зарубіжний досвід, така діяльність є одним із вирішальних чинників науково-технічного прогресу, підвищення ефективності виробництва, скорочення безробіття, збереження історично-складеного укладу життя та земельних ресурсів відповідних сільських територій.

Для здійснення ідентифікації суб'єктів малого аграрного підприємництва науковцями часто застосовується термін «малі форми господарювання». Проте трактування змісту даної категорії є досить неоднозначними та не має законодавчого визначення. Зокрема Н.П. Резнік ототожнює поняття «малі форми господарювання» та малі форми підприємництва на селі [8, с. 35]. А.М. Прощаликіна та О.С. Дудник розглядають малі форми господарювання як суб'єкти підприємництва, що поєднують в одній особі власника та управлінця який бере на себе всі фінансові, психологічні та соціальні ризики з метою отримання прибутку чи задоволення особистих потреб [7, с. 10]. Водночас А.В. Збарська та Ю.Ю. Алексеева, характеризуючи зміст даної категорії, зазначають, що

малим формам господарювання на селі є особисті селянські господарства, сімейні фермерські господарства, малі сільськогосподарські підприємства тощо [3, с. 335]. На думку авторів В.В. Бойко та В.Р. Крупи, таке розуміння дещо обмежене, оскільки не охоплює зареєстрованих у законодавчому порядку фізичних осіб-підприємців, сільськогосподарських кооперативів, малих підприємств з переробки продукції чи надання послуг та інших форм господарювання на селі [1, с. 5].

Мале аграрне підприємництво, вбудоване в інституційний механізм ринку у різних формах господарювання, але основною, переважаючою для України, є мале фермерське господарство [4, с. 15]. Малі підприємства відзначаються специфічними ознаками в організаційно-економічному плані серед господарських формувань, які діють в сільському господарстві України.

Для суб'єктів малого підприємництва в аграрному секторі властивими є такі характеристики: приватний капітал, єдність права власності та управління; локальність діяльності, яка спрямована на використання місцевих ресурсів; концентрація на сімейному способі ведення господарства, існує персоналізований характер відносин між власником і працівниками; невелика частка ринку в своїй сфері галузевої спеціалізації; фінансування за власні кошти або невеликих банківських кредитів [1, с. 5].

Сьогодні також складно проаналізувати ситуацію щодо малого аграрного підприємництва в економіці України у зв'язку з відсутністю єдиних критеріїв віднесення аграрних підприємств до відповідної категорії за розміром.

У повідомленні Європейської комісії малі та середні підприємства визначається таким чином: «Підприємство – це будь-який суб'єкт господарювання, який здійснює господарську діяльність, незалежно від його юридичної форми. Підприємства кваліфікуються як мікро, малі та середні підприємства, якщо вони відповідають встановленим критеріям, які зведені в табл. 1. Відповідно до граничної кількості персоналу, підприємство кваліфікується як мікро, мале та середні, якщо воно відповідає або границі обороту, або границі балансу, але не обов'язково обом [11].

В Україні наразі класифікацію здійснюють здебільшого з огляду на кількість працівників та обсяг доходу (табл. 2). Проте даних критеріїв недостатньо, щоб об'єктивно оцінити масштаби виробництва та його вплив на економіку.

З однієї сторони критерій чисельності працівників є співставлюваний між країнами у просторі й часі. З іншої сторони, кількість працівників є досить умовним показником, так як за умови використання новітніх технологій виробництва, сортувальних ліній та інших засобів автоматизації, підприємство з чисельністю 20 осіб може проводити масштабну виробничу діяльність.

Згідно з Господарським кодексом, підприємство вважається малим, якщо його річний дохід не перевищує 10 млн євро. Проте аналізування даних, які подає управління статистики в Україні, показує, що переважна частина сільськогосподарських підприємств отримує доходи в сумі меншій за 10 млн євро. Відповідно аграрних підприємств, які мають дохід, більший за визначену суму, – досить мало. Якщо опиратися на дану ознаку, то основна маса сільськогосподарських підприємств за критерієм рівня доходу належить до малих підприємств. В зв'язку з цим, у сільському господарстві повинен застосовуватися менший розмір доходу. Якщо кожний із 20 працівників вироблятиме продукцію на суму таку ж, як і розмір його доходу у формі мінімальної заробітної плати, то обсяг доходу становитиме у межах 3 млн. грн. ((6 тис. грн * 20 чол. * 12 міс)* 2). Також варто враховувати додаткові чіткі та економічно обґрунтовані критерії, такі як кількість оброблюваної землі (200–300 га) та поголів'я. Доцільно переглянути критерій по поголів'ю свиней та кіз до кількості 100 голів, в іншому випадку підприємство яке утримує 5 свиноматок з приплодом 10 голів вважатиметься великим. Необхідно імплементувати зарубіжний досвід щодо врахування вартості активів підприємства як одного із критеріїв. Враховуючи наявний стан української економіки рекомендуємо встановити даний показник на рівні 6 млн грн.

Щодо юридичного статусу, підсумовуючи все вище зазначене, вважаємо за доцільне розглядати мале аграрне підприємництво з огляду на суть економічних категорій, які формують дане словосполучення. Згідно енциклопедії бізнесмена, економіста, менеджера, підприємництво – є самостійною діяльністю фізичних і юридичних осіб, яка здійснюється від свого імені і на свій ризик з метою одержання прибутку [2, с. 448]. На нашу думку, до категорії «мале аграрне підприємництво» доцільно відносити фермерські господарства, ФОП та інші організаційно-правові форми сільськогосподарських підприємств, які малі за розміром, є зареєстрованими та функціонують з метою отримання прибутку.

Таблиця 1

Характерні ознаки середніх, малих та мікропідприємств відповідно до узагальнень Європейської комісії

Категорія підприємства	Кількість голів	Оборот	Загальний баланс
Середнє	<250	≤ 50 млн Євро	≤ 43 млн Євро
Мале підприємство	<50	≤ 10 млн Євро	≤ 10 млн Євро
Мікропідприємство	<10	≤ 2 млн Євро	≤ 2 млн Євро

Джерело: складено автором на основі [11]

Таблиця 2

Критерії віднесення аграрних підприємств до категорії малих в Україні

Критерії згідно з Методикою проведення вибіркового обстеження фермерських господарств, малих підприємств у сільському господарстві Державної служби статистики України від 31.12.2014 р.	Критерії згідно з Господарським кодексом України	Авторський підхід
Обсяг доходу (виручки) від реалізації продукції, робіт, послуг:		
до 150 тис. грн	до 10 млн євро	до 3 млн грн
Середня кількість працівників:		
до 20 осіб	до 50 осіб	до 20 осіб
Площа сільськогосподарських угідь:		
до 200 га	–	200-300 га
Поголів'я худоби та птиці:		
ВРХ – до 50 голів; свиней – до 50 голів; овець або кіз – до 50 голів; птиці – до 500 голів;	–	ВРХ – до 50 голів; свиней – до 100 голів; овець або кіз – до 100 голів; птиці – до 500 голів;
Вартість активів:		
–	–	до 6 млн грн

Джерело: узагальнено автором

Відповідно особисті селянські господарства в категорію «мале аграрне підприємництво» за даних умов господарювання не доцільно включати. За умови трансформації особистих селянських господарств у сімейні ферми вони можуть бути включені у вищевказану категорію.

Впродовж останніх років обсяги виробництва продукції малими підприємств в сільському господарстві збільшилися практично у десять разів (рис. 1). У 2017-2019 роках малі підприємства виробили половину обсягу продукції, яку забезпечили сільськогосподарські підприємства загалом. Дані тенденції викликані розширенням програм державної підтримки підприємництва, стимулюванням розвитку фермерських господарств, змінами умов оподаткування.

Водночас для подальшого успішного функціонування малого аграрного підприємництва та забезпечення його позитивного впливу на розвиток сільських територій, необхідно сформулювати: сприятливе конкурентне середовище, стабільну нормативно-правову базу, ефективну економічну та фінансову системи, підтримку даного підприємництва державними структурами на місцевому рівні, гнучку систему пільг у сфері кредитування та оподаткування.

Сьогодні неминучою є взаємодія малих аграрних підприємств та великих аграрних формувань і агрохолдингів. Вихід на європейські ринки та широке використання сучасних технологій створюють можливості для отримання нового досвіду та знань, які можуть бути ключовими факторами успіху малого аграрного підприємництва в майбутньому. Крім того, конкурентними перевагами малого аграрного підприємництва є здатність швидко реагувати на зміни потреб споживачів, диверсифікувати виробництво та впроваджувати раціональні методи його організації.

Розмаїття форм господарювання в сільському господарстві можна пояснити низкою об'єктивних обставин. На нашу думку, їх можна зазначити як причини розвитку малого аграрного підприємництва. Як зазначає К.В. Мазур, даними обставинами є наступні: по-перше, виробничі процеси у сільському господарстві часто на практиці поєднані з біологічними; по-друге, організаційно-технологічна специфіка розвитку окремих галузей сільського господарства вимагає існування невеликих організаційних форм (зокрема, в овочівництві і садівництві, бджільництві тощо), які потребують значних затрат ручної праці; по-третє, сільському господарству властиве поєднання в одній особі організатора виробництва і власника створеної продукції; по-четверте, в аграрному виробництві є природні обмеження розширення розміру підприємства; по-п'яте, малі організаційні утворення вирішують проблему якості виконання робіт на відміну від найманих працівників великих аграрних підприємств; по-шосте, поєднання землі, дому і господарства виступає основним чинником заселеності сільських територій [5].

Реформування системи управління та розвиток територіальних громад (ТГ) обумовлює суттєве підвищення ролі малого аграрного підприємства у вирощуванні сільськогосподарської продукції та розвитку сільських територій.

З однієї сторони новостворені громади матимуть значний інституційний, адміністративний та економічний вплив на розвиток сільських територій, а відповідно й мале аграрне підприємство. З іншої сторони забезпечуючи можливості для розвитку малого аграрного підприємства ТГ отримуватимуть збільшення надходження грошових коштів, усунення значних труднощів у сфері зайнятості та зростання добробуту населення.

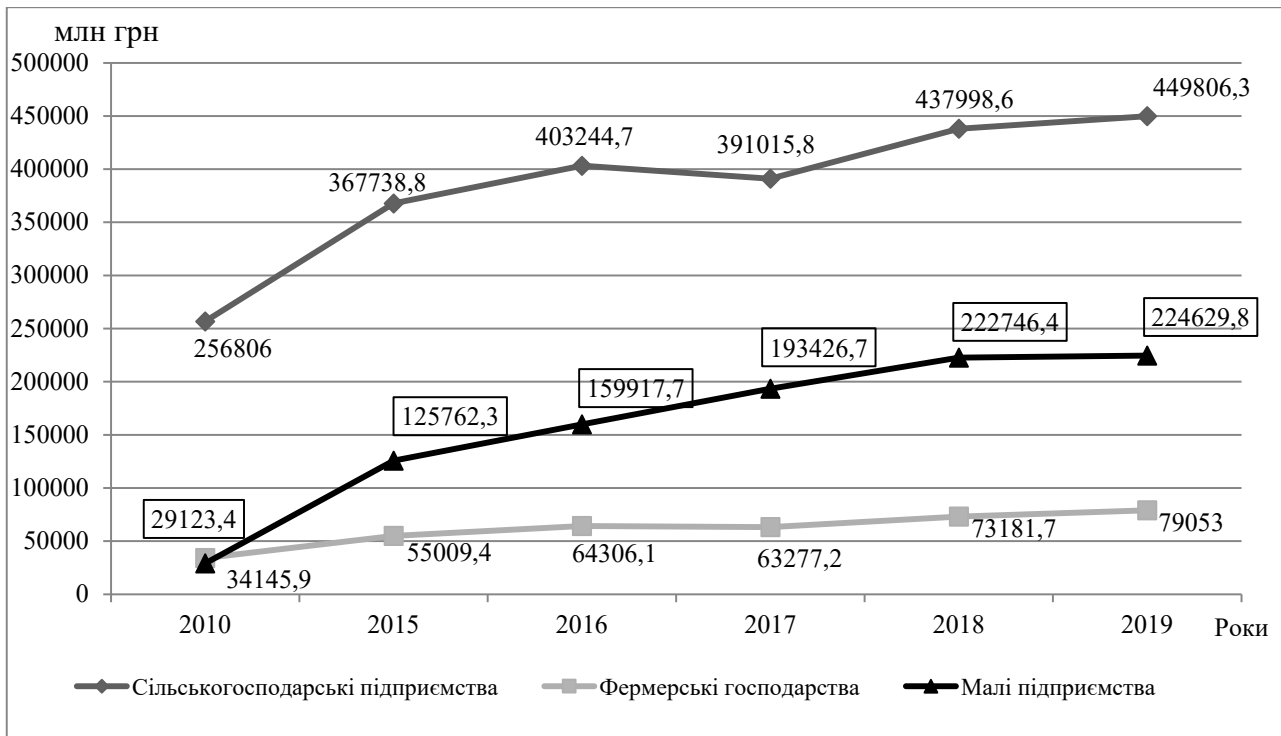

Рис. 1. Обсяги виробництва продукції сільського господарства різними суб'єктами господарювання

Джерело: складено за даними державної служби статистики України [9; 10]

Роль малого аграрного підприємництва у розвитку сільських територій та функціонуванні аграрного сектору економіки найкраще проявляються через властиві йому функції. Дані функції характеризуються наступним:

1. Вагомий внесок у процес формування інфраструктури аграрного ринку та створення ефективного недержавного сектора, який орієнтований на попит. Мале аграрне підприємництво може забезпечити виробництво різноманітної сільськогосподарської продукції для задоволення потреб споживачів. Водночас децентралізація забезпечує можливості для розвитку малих аграрних підприємств насамперед через наближення ринкового центру, формування нових споживачів, зменшення транспортних витрат в зв'язку з розбудовою транспортних мереж, можливості локальних закупівель на комунальні потреби.

2. Важлива роль у створенні конкурентного середовища в аграрному секторі на рівні регіонів та держави загалом. Мале аграрне підприємництво є антимонопольним за своєю природою, що проявляється в різноманітних аспектах його функціонування. З однієї сторони, мале аграрне підприємництво в зв'язку з великою кількістю суб'єктів господарювання та високим динамізмом новостворення й ліквідації, значно меншою мірою піддається монополізації, ніж великі підприємства. З іншої сторони, за умов вузької спеціалізації й використання новітньої техніки воно виступає як дійовий конкурент, що підриває монополістичні позиції великих підприємств.

3. Самозабезпечення селянських сімей продуктами харчування власного виробництва. Тобто виробництво продукції має здебільшого споживче спрямування та покращення добробуту за низького рівня грошових доходів сільських жителів.

4. Забезпечення гнучкості аграрного сектору завдяки оперативному реагуванню на зміни кон'юнктури ринку.

5. Сприяння впровадженню науково-технічного прогресу шляхом використання інноваційних технологій в процесі виробництва сільськогосподарської продукції з метою економії ресурсів.

6. Розв'язання проблеми зайнятості в територіальних громадах, зокрема сільських та селищних. Ця функція проявляється у створенні нових робочих місць. Зацікавленість у виробництві сільськогосподарської продукції дає змогу підвищити рівень зайнятості та підвищити рівень життя населення відповідної територіальної громади.

7. Виконання функції селозбереження і охорони природи. Адже міграція у пошуках зайнятості, ставить під загрозу існування окремі села незважаючи на їх високий аграрний потенціал. Мале аграрне підприємництво здатне вирішити соціально-економічні проблеми відродження села.

8. Стимулювання додаткового формування грошових потоків та усунення диспропорцій соціально-економічного стану сільських територій.

Висновки. Отже, не зважаючи на розвиток в Україні великих аграрних холдингів,

мале аграрне підприємництво, відіграє важливу роль у виробництві сільськогосподарської продукції та зайнятості сільського населення. Практика засвідчує, що ефективна реалізація підприємницького потенціалу малих аграрних підприємств обмежується низкою проблем організаційно-економічного, інституційного та соціального характеру і потребує прискіпливої уваги. Відповідно в сучасних умовах організоване мале аграрне підприємництво має більші перспективи щодо розвитку і реалізації інтересів сільського населення порівняно з особистими селянськими господарствами.

Позитивні зрушення у функціонуванні малого аграрного підприємництва, яке є визначальним фактором розвитку територіальних громад, вимагають реального сприяння і підтримки з боку місцевих органів самоврядування. Саме процес децентралізації дає змогу розвивати мале аграрне підприємництво, згуртувати виробників та стимулювати їх до кооперації. З метою збереження важливого виробника сільськогосподарської продукції та сільського устрою в ТГ необхідно сформувати умови для подальшого розвитку малого аграрного підприємництва, що є важливою передумовою розвитку даних громад, зокрема сільських та селищних.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бойко В.В., Крупа В.Р. Механізми та інструменти управління розвитком суб'єктів малого підприємництва АПК. *АгроСвіт*. 2019. № 20. С. 3–10.
2. Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера / за ред. Р. Дяківа. Київ : Міжнародна економічна фундація, 2000. 704 с.
3. Збарська А.В., Алексеева Ю.Ю. Розвиток малих форм господарювання на селі в умовах формування територіальних громад. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. 16. С. 335–342.
4. Лупенко Ю.О., Шпикуняк О.Г. (ред.), Малік М.Й. та ін. Розвиток малих аграрних підприємств у ринковому інституційному середовищі: індикатори та ефективність : монографія. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2017. 204 с.
5. Мазур К.В. Стан та тенденції розвитку малих форм господарювання в аграрному виробництві у розвинених країнах світу. *Ефективна економіка*. 2018. № 10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2018_10_34 (дата звернення: 21.06.2021)
6. Полковніченко С.О., Козловська С.М., Середюк І.О. Сучасні тенденції розвитку малого аграрного підприємництва в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 17. URL: <http://global-national.in.ua/issue-17-2017/26-vipusk-16-kviten-2017> (дата звернення: 30.06.2021)
7. Процаликіна А.М., Дудник О.С. Зарубіжний досвід державної підтримки суб'єктів малого аграрного підприємництва та можливості його застосування в Україні. *Агросвіт*. 2017. № 24. С. 9–14.
8. Резнік Н.П. Розвиток малих форм господарювання: проблеми і перспективи в регіональному АПК. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Економічні науки*. 2015. Вип. 11(3). С. 32–37
9. Сільське господарство України : статистичний збірник за 2019 рік. Київ : Державна служба статистики України, 2020. 230 с.
10. Статистична інформація. Обсяг виробленої продукції (товарів, послуг) підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства у 2012–2019 роках. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/operativ> (дата звернення: 06.06.2021).
11. Study on the accounting regime of limited liability micro companies FINAL STUDY European Commission, European Union, May 2019, I, pp. 91.

REFERENCES:

1. Boyko V.V., Krupa V.R. (2019) Mehanizmy ta instrumenty upravlinnja rozvytkom sub'ektiv malogo pidpryemnytva APK [Mechanisms and tools for managing the development of small businesses in agriculture]. *AgroSvit*, no. 20, pp. 3–10. (in Ukrainian)
2. Dyakiv R. (2000) Encyklopedija biznesmena, ekonomista, menedzhera [Encyclopedia of businessman, economist, manager]. Kyiv: Mizhnarodna ekonomichna fundacija, 704 p. (in Ukrainian)
3. Zbarskaya A.V., Alekseeva Yu.Yu. (2018) Rozvytok malyh form gospodarjuvannja na seli v umovah formuvannja terytorial'nyh gromad [Development of small forms of management in the countryside in the conditions of formation of territorial communities]. *Ekonomika i suspil'stvo*, no. 16, pp. 335–342. (in Ukrainian)
4. Lupenko Y.O., Shpikulyak O.G. (ed.), Malik M.Y. etc. (2017) Rozvytok malyh agrarnyh pidpryemstv u rynkovomu instytucijnomu seredovyschi: indykatory ta efektyvnist': monografija [Development of small agrarian enterprises in the market institutional environment: indicators and efficiency: monograph]. Kyiv: NNC «IAE», 204. (in Ukrainian)
5. Mazur K.V. (2018) Stan ta tendenciji rozvytku malyh form gospodarjuvannja v agrarnomu vyrobnytvi u rozvynenyh krajinah svitu [The state and trends in the development of small farms in agricultural production in developed countries]. *Efektivna ekonomika*, no. 10. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2018_10_34 (accessed 21 June 2021). (in Ukrainian)
6. Polkovnichenko S.O., Kozlovskaya S.M., Seredyuk I.O. (2017) Suchasni tendenciji rozvytku malogo agrarnogo pidpryemnytva v Ukraini. [Current trends in the development of small agricultural entrepreneurship in Ukraine]. *Global'ni ta nacional'ni problemy ekonomiky*, no. 17. Available at: <http://global-national.in.ua/issue-17-2017/26-vipusk-16-kviten-2017> (accessed 30 June 2021). (in Ukrainian)
7. Proshchalikina A.M., Dudnik O.S. (2017) Zarubizhnyj dosvid derzhavnoj pidtrymky sub'ektiv malogo agrarnogo pidpryemnytva ta mozhlyvosti jogo zastosuvannja v Ukraini [Foreign experience of state support of small agricultural enterprises and the possibility of its application in Ukraine]. *Agrosvit*, no. 24, pp. 9–14. (in Ukrainian)
8. Reznik N.P. (2015) Rozvytok malyh form gospodarjuvannja: problemy i perspektivy v regional'nomu APK [Development of small forms of management: problems and prospects in the regional agro-industrial complex]. *Naukovyj visnyk Herons'kogo derzhavnogo universytetu. Ser.: Ekonomichni nauky*, no. 11(3), pp. 32–37. (in Ukrainian)
9. Sil'ske gospodarstvo Ukrainy: statystychnyj zbirnyk za 2019 rik (2020). [Agriculture of Ukraine: statistical collection for 2019]. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 230 p. (in Ukrainian)
10. Statistical information. Obsjag vyroblenoji produkciji (tovariv, poslug) pidpryemstv za vydamy ekonomichnoji dijalnosti z rozpodilom na velyki, seredni, mali ta mikropidpryemstva u 2012–2019 rokah [The volume of output (goods, services) of enterprises by type of economic activity with the division into large, medium, small and micro enterprises in 2012–2019]. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/operativ> (accessed 06 June 2021). (in Ukrainian)
11. Study on the accounting regime of limited liability micro companies FINAL STUDY European Commission, European Union, May 2019, I, pp. 91.